EUDOKIA

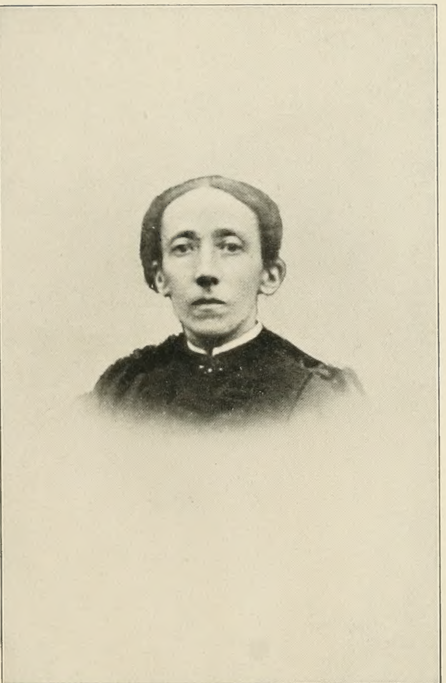
REDE GEHOUDEN BIJ HET 25-JARIG JUBILEUM VAN HET ROTTERDAMMER GESTICHT EUDOKIA, OP 21 OCT. 1915

DOOR
Dr. A. KUYPER

J. H. KOK — 1915 — KAMPEN

EUDOKIA

Mej. SCHEURER,
Eerste Directrice van Eudokia.

Mej. M. E. VAN HOYTEMA,
Tegenwoordige Directrice van Eudokia.

EUDOKIA

REDE GEHOUDEN BIJ HET 25-JARIG JUBILEUM VAN HET ROTTERDAMMER GESTICHT EUDOKIA, OP 21 OCT. 1915

DOOR

Dr. A. KUYPER

J. H. KOK — 1915 — KAMPEN

Zeer geachte Hoorders.

Het was mij een voorrecht dezen avond, met het oog op Eudokia's jubileum, tot het houden van een gedenkrede te worden uitgenoodigd. Eudokia had van zijn eersten oorsprong af mijn voorliefde. Reeds om zijn gelukkig gekozen naam. De villa, met erve, waarop deze stichting verrees, ontving van haar gelukkigen bezitter den naam „Welbehagen", waarin de rentenierende burger zijn ingenomenheid met zijn zoo „welbehagelijke" woning uitsprak. Die geheel anders bedoelde naam nu bracht wijlen mijn trouwen vriend en broeder Lion Cachet, bij het eerste plan voor het krankenhuis, dat komen zou, tot den gelukkigen greep, om dien renteniersnaam van „Welbehagen" in het aangrijpend woord uit den Engelenzang om te zetten. Dát woord nu was *Eudokia*. „Eere zij God in de hoogste hemelen, vrede op aarde, en in menschen de Eudokia Gods, zijn reddend *welbehagen*". Zoo werd het van zelf niet langer een glorie voor den mensch, maar één *gloria in excelsis*, en in stille afwachting van wat onze God gehengen zou, werd toen de erve aanvaard, en de nu reeds zoo rijke stichting voor nu vijfentwintig jaren geopend. Ze dankte haar ontstaan, waartoe het verheeld, aan de Doleantie. Naar veler opvatting ging het bij de Doleantie schier eeniglijk om de te prediken belijdenis, maar wie er zelf in meeleefde, wist van meet af beter. Het kerkelijk bestel, waarmede men zich dusver had moeten vergenoegen, miste helaas al te zeer de tinteling van een rijk, warm Christelijk leven. Orthodoxe predikers waren er te over, maar de beste verloor de zenuw van zijn geestelijke kracht in den ontredderden toestand. Men miste het bezielende *leven*. Vandaar dan ook, dat reeds bij het eerste opkomen van de Doleantie het luid geroep opging, om vooral het Diaconaat weer uit zijn doodschen skelet-vorm los te wikkelen. Neen, het mocht bij zoo machinale, uiterst povere armbedeeling niet langer blijven. De nooden van onze menschelijke

existentie, en zoo ook niet het minst de vaak zoo harde nood van krankheid en ongeval, moest weer onder de oogen worden gezien. Toen Jezus op aarde verscheen, heeft hij zich volstrekt niet bepaald tot de Bergrede en tot het uitbeelden van de waarheid in gelijkenissen, maar even beslist zijn korte levensdagen ten beste gegeven, om op wonder-Goddelijke wijze dooden op te wekken en kranken van hun krankheid te genezen. Het was in Christus' optreden van meet af de redding van den *vollen* mensch, naar ziel èn lichaam beide. Voor de ziel het Evangelie, voor het brooze lichaam de verlossing van smart en pijn. Niet genoeg kan het dan ook betreurd, dat maar al te spoedig het Diaconaat te zeer zijn oorspronkelijk zoo rijk karakter inboette. Was het bij Jezus de *dubbele* actie in de prediking van het Evangelie en in de zorge voor wie leed geweest, tweeledig werd dan ook het ambt, dat in Christus' kerk zou optreden, het Presbyteriaat voor de prediking van het Woord, en het Diaconaat voor den nood van het lichaam. Had Jezus de kranken genezen en wonderbaar de duizenden gespijsd, ook het Diaconaat moest op beide doelen. De uitdeeling van 't brood kon niet volstaan, ook de kranke bleef om hulp en verzorging roepen, en aan beide zou door het Diaconaat worden voldaan. Vandaar dat al aanstonds naast de Diakenen ook de Diaconessen optraden. Bij alle ziekbed toch is de vrouw steeds de eerst geroepene. De vrouw waar het gaat om 't hart, en de man eerst opdagend als 't aankomt op betoon van kracht in hand en arm, of op de geleerdheid, die in den schedel huist. Jammer slechts, dat in de Oostersche vrouw maar al te licht ook een hoogst gevaarlijk element placht te spelen, reden waarom de apostel het diaconessenambt bond aan de weduwen, en dan nog liefst aan weduwen van niet minder dan zestig jaar, wat uitteraard voor der kranken verpleging sober in vrucht bleef. Hierdoor vooral geraakte het Diaconessenambt eerst in perikel, toen in onbruik. Zusters onder heilige gelofte in het klooster, namen dezen dienst der liefde toen over, en zoo liep het uit op de stichting van afzonderlijke Congregatiën, die uitsluitend aan dezen dienst zich wijdden. Daar nu met de Reformatie deze beide, èn het klooster, èn de Congregatie, voor ons wegvielen, is geleidelijk schier heel de krankenverpleging eensdeels op de familie, anderdeels op de gemeentebesturen overgegaan. Zoo verloren ook onze kerken na

de Reformatie schier elke hoogere opvatting van de roeping, die ten deze van Christus tot zijn Kerk uitging. Voor de ziel de prediking, maar voor het lichaam een ontstentenis van alle teerderder bemoeiing, en van een in liefde zorgen, dat bate afwierp. Hierin lag niet een der minste redenen van de verstijving van het kerkelijk leven, en het kon daarom niet anders, of toen de Doleantie met het geestelijk verstorven régime brak, moest van zelf weer de bezielde zorge ook voor de kranken weer opwaken. Ook in de Hervormde Kerk, die ons had teleurgesteld, is op het eind der vorige en in het begin van deze eeuw weer een opleven van het Diaconaat gekomen, doch zonder vrees voor tegenspraak mag gezegd, dat het voorbeeld der Doleerende kerken hiertoe den spoorslag gaf. Men voelde het verwijt, dat in ons exempel lag, en stak nu ook zelf weer de handen uit de mouwen, maar juist met het oog hierop blijkt dan toch historisch vast te staan, dat van de Doleantie ook op dit terrein een eerste teeken van weeropleven is uitgegaan, en onder deze teekenen van leven, die machtig heel onze omgeving toespraken, mag van Eudokia geroemd, dat 't vooraan stond. Ook elders waakte men op. Op allerlei wijze heeft zich uit de Doleantie ernstige belangstelling in het lijden onzer kranken ontplooid. Doch, vooral hier in Rotterdam had men den juisten toon weten te treffen. De practische vaardigheid, die aan de bewoners van de Maasstad van oudsher eigen was, heeft zich ook hier niet verloochend. En al telt Eudokia pas een vijfentwintig jaren, wat voor zulk een stichting nauwelijks meetelt, reeds nu is ze 't heele land door, o, zoo dankbaar bekend, en erlangde ze een uitbreiding, die elders verbazing wekt. Hoe groot is het aantal gelukkigen niet, die uit Eudokia als verjongd het leven weer ingingen?

Dit stemt tot te inniger dank, wijl men ook in Eudokia eerst van lieverlede tot het juiste inzicht kwam van de hooge eischen, die aan zulk een stichting voor krankenverpleging te stellen zijn. Men had er het gerucht wel van opgevangen; artsen van naam, die zich vol liefde als raadgevers aandienden, wisten wel van goeden raad te dienen; maar aanstonds op de volle hoogte van wat komen moest, was men daarom toch niet. En, wat ook niet mag vergeten, goede krankenverpleging, die in elk opzicht geeft wat hooge wetenschap en techniek voorschrijven, vraagt soms

schatten, en waarin de Doleantie ook rijk mocht zijn, in geldweelde baadde ze zich niet. Voorheen ging men op in de kerkgebouwen, die een machtige kerk van oudsher tot haar beschikking had, nu stond men op straat, zocht eerst een onderkomen in zalen en lokalen, maar moest ten slotte overgaan tot zelf bouwen, iets wat door heel 't land, en niet 't minst in Rotterdam, schatten gekost heeft. Thans werd de gemeente door de verrassende mildheid van één enkelen broeder haast te rijk in kerkruimte maar duur was het kerkgaan van meet af. En daarmee was men er nog niet. Voorheen wist men, dat zijn predikanten deels uit fondsen, deels uit 's Lands schatkist gesalarieerd werden, nu moest de Gemeente ook hierin zelf voorzien, en daar hierbij, te Rotterdam vooral, van meet af de gedachte voorzat, dat wie als predikant doleerde niet verarmen mocht, maar eer milder bedacht moest, werd ook hiervoor een totaal bedrag geëischt, waarvoor men bij minder bezield geloof, zeker zou zijn teruggedeinsd. Reken daar nu nog bij wat aan allerlei diensthulp te bekostigen viel, en ge verstaat het, dat 't bijna te veel gevergd was, vooral in de eerste jaren, om nu ook nog voor de kranken, van hier en elders, dit hooge offer te brengen. En toch, Rotterdam's kerk *deed* het. Van allen kant werd bijgesprongen, en niet lang meer of de eerst zoo povere stichting bloeide op. Doch al hielp ook hier de offervaardigheid, er kon met het geld, dat inkwam, niet volstaan. In de groote Christelijke inrichtingen, die men in het buitenland bezocht, was voor het minst één vaste arts aan de inrichting zelve verbonden. Hier kon dit niet. Maar geen nood. De kerk zelve telde onder haar leden artsen van naam, die nu toonden ook *een warm hart* te hebben, en niet genoeg kan de toewijding geëerd, waarmede deze mannen, Dr. van Staveren vooraan, terstond hun goede diensten ter beschikking stelden. Men had, om na te volgen wat elders blonk in zulke stichtingen, een eigen herder en leeraar voor de geestelijke verzorging moeten aanstellen, maar ook dit kon hier nog niet, 't kan nog niet. Maar te meer komt daarom dank en eere toe aan de ouderlingen en predikanten, die in getrouwheid hulpe boden. Zoo bleek al spoedig, hoe heel de gemeente met moederlijke teederheid in Eudokia een kind van haar liefde en tegelijk een kind van haar eere begroette, en daarom ongedwongen deed al wat doenlijk

was, om in zoo kort tijdsbestek geheel deze onderneming, die met één enkelen patient begon, al ras tot een zegen voor duizenden en nogmaals duizenden kranken te doen worden. Nu zal ik niet zeggen, dat uit voorspoedig gedijen op zich zelf steeds van zegen en goedkeuring Gods blijkt. Zondige, wereldsche stichtingen bloeien niet zelden nog sneller en nog weelderiger op, maar hier was een ander kenmerk, dat besliste. Hier tierde een actie van Christelijk geloofsleven, hier was 't niet om eigen winst of om eigen genieting te doen. Hier gold 't een stichting, waarvoor men ongedwongen zijn bede tot God kon opzenden. Niet de lagere, maar enkel de hoogere zin in 't hart leefde in deze stichting mee, en bleef haar zegenen. Zelfs wie buiten stond gaf toe, dat de Gemeente, nu ze ook dit bestaan dorst, hooger stond dan zoo ze voor deze zijde van 't leven koud ware gebleven. En toen nu onder die alzijdige medewerking bereikt werd wat thans onzer aller geestelijke vreugde verhoogt, was 't alzoo niet maar een looze vrome term, toen wij ook bij deze stichting van een Goddelijken zegen dorsten getuigen, maar sprak zich hierin uit, wat de Heilige Geest zelf in ons hart getuigde. Men tastte en gevoelde zoo diep: Op die wijs werd het in de Doleantie weer *de geheele* Christus, de Verzoener van de ziel, maar tegelijk de Verlosser van wat om der zonde wil ook het brooze lichaam leed.

II.

Moest men nu, om dit in oorsprong heilig karakter van deze stichting, nooit anders dan wie een heilig geloof met ons deelachtig was, door haar poorte binnen laten? Ten aanzien van de kranken zelve voelde men aanstonds, dat zulks bij wie in Jezus' naam optrad niet te dulden zou zijn. De Samaritaan, in zijn barmhartig optreden, velt hier 't onverbiddelijk oordeel over den enghartigen Leviet. Veel ernstiger karakter echter verkreeg deze vraag, zoo men ze ook gelden liet ten aanzien van wie hulp biedt, in 't bestuur, bij de hoofden, bij de dienende hulpen, en vooral bij *de keuze van den medicijnmeester.* Wat van Christus' kerk uitgaat kan uitteraard niet wat men noemt neutraal wezen. Ook in Eudokia moest kleur worden bekend. Wat een stedelijk

krankenhuis wezen wil, kon Eudokia niet wezen. Het is niet de humaniteit maar de *Christus Consolator*, die hier de kranken tot zich roept en zegenend de handen over hen uitstrekt. Doch dan komt men ook van zelf voor het snijdend dilemma te staan: Mag alleen wie gelooft gelijk wij gelooven, hier als medicijnmeester worden te hulp geroepen, of mag, als 't moet, het heilige geloof en de medische treffelijkheid worden geschift? Meer nog: zal ook aan de patienten een recht van medekiezen worden toegelaten? Dat de stichting zelve, voor zoover ze er zich de kans toe geboden ziet, voorkeur geeft aan wat in geestelijke homogeniteit met haar leeft, behoeft nauwelijks gezegd, en te vuriger dank stijgt van 't ziekbed op, zoo wat in Christus vereenigd was, de macht tot redding van de ziel en de macht tot redding van het lichaam, ook in den arts één is. Reeds moeilijk nu kon hierop bevestigend geantwoord worden, omdat het aantal artsen onder de geloovigen, naar evenredigheid van de bevolking, in het percentage zoo laag staat. God lof, 't betert. Als ik terugdenk aan mijn jonge jaren, hoe toen de proportie was, dan is het niet te sterk geklaagd, zoo ik van nauwelijks één op de 40 gewaag. Thans schoof dit percentage beneden de helft van dit cijfer. Ook zóó echter blijft er toch druk. Rotterdam was ook in dit opzicht zeldzaam gelukkig, dat 't nog op tal van geloovige artsen mocht roemen, maar toch mag, zelfs met de Schrift voor oogen, niet staande gehouden dat voor medische hulp, nooit anders dan wie met u mee bidt, toelaatbaar is.

Ge ziet het aan Hiram en Salomo. Het gold voor Salomo destijds 't bouwen op Sion van den heiligen tempel voor Jehovah. Daarvan althans, zou men zeggen, had Israels koning alle onheilige hand dan toch moeten afhouden. Alleen wie met Salomo Jehovah eerde, had bij den bouw mogen zijn toegelaten, en geen kunstenaar of bouwmeester van paganistische doling had hierbij in Salomo's dienst mogen komen. Te meer zou ons dit zoo kunnen toeschijnen, omdat 't bij de samenstelling en oprichting van den Tabernakel in de woestijn zoo en niet anders toeging. Daar traden, Bezaleël en Aholiab op, twee geloovige zonen Israëls, die van de Egyptische kunstminnaars en architecten scherp hun bouwkunst hadden afgezien, en nu bovendien door Gods Geest bezield en geleid werden. Dit nu kon toen niet anders,

en moest wel in de woestijn, wijl hier geen geniale afgodische kunstenaars gereed stonden. Maar Salomo kon *wel* anders. Voor hem kwam het er op aan, Sion te verheerlijken door de stichting voor Jehovah van een tempel, die, waar 't kon, in degelijkheid, pracht en kunstvolkomenheid allen tempel der afgoden in de schaduw zou stellen. Denk 't u in, dat alleen voor het cederhout van den Libanon 80.000 man uit Israël beschikbaar werd gesteld; en dit nog niet eens om het groote werk van het houwen op den Libanon, aan deze onafzienbare menschenmassa over te laten, maar enkel om dienst te doen voor het transport, en om hulpdienst te verleenen aan de heidensche Gibblieten uit Phoenicië, die de kunst van het kappen en zagen zoo uitnemend verstonden, en aldus de pilaren en stutten en planken voor den tempel op Sion in gereedheid brachten. Israël was een landbouwend volk zonder ook maar een eenigszins beduidende kunstontwikkeling, en voor zoover ook in Israël mannen opstonden van hoogere orde, plachten zich deze schier uitsluitend aan Israëls *geestelijke* roeping te wijden. In de kunsthistorie en met name in de historie der Architectuur telt daarom Israël ganschlijk niet mede juist zooals in ons eigen land, in de periode na de afscheiding van België, met name in de Residentie een tuinmansarchitectuur ingang vond, die nog met de producten van haar plat en alledaagsch geknutsel 't anders zoo aantrekkelijk 's Gravenhage ontsiert. Zelf lijd ik in de Kanaalstraat nog dagelijks van het knoeisel, dat bij zulken bouw vaak voorzat, en dat stand hield tot ten leste De Stuers de kunst weer binnenloodste. En zoo nu was ook wat men in Juda en Efraïm destijds bouwde een gewoon timmermans- en metselaarsdoen, waarbij van kunstenaar en bouwmeester zelf niet gerept werd. Toen de tempel op Sion zou verrijzen, stond Salomo derhalve voor deze, ten deele pijnlijke keuze, dat hij òf uit Israel zelf zijn mannen kiezen moest, om alleen de geloovige hand aan den heiligen tempel te doen bouwen, òf wel de bouwheeren van den tempel uit de streek van het naburig heidenland te roepen had, waar hooge bouwkunst schitterde. Voor die keuze nu staande, heeft Salomo niet geaarzeld, maar uit Tyrus en Sidon het architectonisch en ornamentaal talent te hulp geroepen, dat hij onder de geloovigen in Israël tevergeefs had gezocht. Koning Hiram van Tyrus had

zelf Tyrus in een prachtstad omgezet, en er tempels en paleizen doen verrijzen, die de bewondering van heel Klein-Azië wekten. Daar nu Tyrus vlak bij Palestina lag, zond Salomo niet naar Athene, noch ook naar Sicilië, maar rechtstreeks naar Tyrus. Hiram aarzelde geen oogenblik, maar stelde zijn beste architecten en kunstenaars tot Salomo's beschikking. Onder de mannen, die Hiram zond, was zelfs een talentvol kunstenaar, die, als Hiram's naamgenoot, door min kundigen vaak met Hiram zelf wordt verward. Dit slechts terloops, maar uit geheel deze gedraging van Salomo bleek dan toch, dat bij den bouw van Sion's tempel, waar het op de architectuur aankwam, niet gevraagd is: Wie gelooft? maar heel anders: Wie is op dit stoffelijk terrein de machtige kunstenaar? Niet de particuliere genade, maar de Gemeene gratie heeft toen beslist, en niet wie 't meest vast in zijn geloof stond, maar wie 't best en 't schoonst den kunstbeitel hanteerde, werd de man.

Zelfs nu nog gevoelen wij, Gereformeerden, juist wijl onze kring kleiner van omvang is, het zeer ernstig gevaar, dat niet zelden, ook onder ons, door de protectie van den geloofsgenoot insloop. Niet zelden poogt men dan zijn geloofsgenoot door zijn klandizie te bevoordeelen, en ieder voelt het aantrekkelijke, dat in deze usantie schuilt. Voor zoover het gewone nering geldt, is hier dan ook niets op tegen. Bij gelijken geef ik zelf steeds geestverwanten voorkeur. Ook onder familieleden gaat 't zoo toe. Hebt ge een eigen broeder, die drogist of apotheker is, zoo pleegt nog steeds het bloed ook bij de klandizie mee te spreken. Stellig af te keuren daarentegen is het, zoo men dit denkbeeld van protectie ook dáár wil doorzetten, waar 't op concurrentie in talent en kunstzin aankomt. Wie van zijn neef, omdat hij neef is, een paard met allerlei gebrek koopt, staat zelf schuldig voor God, zoo hij straks met dit gebrekkig dier op straat een rijramp ervaart en zijn kind komt erbij om. Tegen alle protectie uit bloedverwantschap of geloofsgemeenschap, waar 't aan talent en aan kennis hangt, blijft altoos de dubbele grief bestaan, dat ge ten eerste in uw eigen huis ten achter blijft in uw ontwikkeling, en ten andere, dat uw geloofsgenooten in het vak, zoo de scherpe concurrentie hun gespaard blijft, niet vorderen en niet vooruit komen, maar smadelijk bij de andere ten achter staan. In de

16[de] eeuw dachten onze vaderen er juist omgekeerd over, en hoe schitterend heeft toen niet het aandurven van een niets ontziende concurrentie, mits stipt eerlijk gehouden, hun moedig durven gekroond. En zoo nu begreep ook Salomo dit probleem. 't Beste wat de kunst, waar ter wereld ook, voor tempelbouw bood, kon voor Jehovah's heiligen tempel niet te kostelijk wezen. Met het mindere zich tevreden stellen, waar een product van hooger orde bereikbaar was, zou tekortdoen geweest zijn aan de eere van Gods heiligen naam. Het bouwen van een tempel is een proefstuk van de Gemeene gratie en vloeit in niets uit de particuliere genade voort. Vandaar dat Salomo, in stille gehoorzaamheid, zijn eigen landgenooten en geloofsgenooten ter zijde schoof, en de paganisten uit Tyrus Sion's heiligdom bouwen en sieren liet. Niet naar willekeur, maar conform Schriftuurlijke aanwijzing, ging dan ook het bestuur van Eudokia te werk, toen het, met name waar het op 't kundigst opereeren aankwam, de poorte niet sloot voor den besten en kundigen operateur, omdat hij in zake het geloof nog verre stond, maar veeleer zelf er op uit was, dat wie het hoogst in de kunst stond, het ontleedmes ook in haar zalen hanteeren zou. Dit nu hielp Eudokia ongetwijfeld vooruit, niet als blijk van haar liberaliteit in opvatting, alsof, waar 't op amputatie aankwam, ons geloof ons in den steek liet, maar geheel omgekeerd, omdat 't toonde, de kleingeestigheid van een bekrompen geloof van zich af te weren en zich onverzwakt en onverdroten te onderwerpen aan den stelligen regel, dien God zelf in Zijn Woord ons gezet heeft. Wat *de ziel* verzoenen en *het lichaam* redden kan, was in Jezus' dood op 't Kruis en in Zijn wonderwerk één, maar beweegt zich thans in onzen nog alleszins zoo gebrekkigen staat langs twee verschillende lijnen. Het feit ligt er nu eenmaal toe, dat men een stoer en vast belijder en toch een onbeholpen chirurg wezen kan, en dat omgekeerd een arts, die aan het geloof in Christus nog vreemd bleef, als operateur uitmunt. Iets wat natuurlijk evenzoo van de medici kan gelden en niet minder van de accoucheurs. Eudokia betrad alzoo dezen eenig goeden weg, niet in weerwil van ons Christelijk uitgangspunt, maar juist krachtens Gods heilige ordinantie. Wat in Christus zeer zeker één was, heeft zich onder de Christenen maar al te vaak gesplitst. Het is onze inzinking door zonde,

die zoo telkens de echtscheiding tusschen geloof en kunst weer aan ons opdringt. — Niet natuurlijk alsof de arts, die nog vreemd aan ons geloof is, misbruik van zijn positie zou mogen maken, door 't geloof in onze stichting te beleedigen, 't geloof te bestrijden, of aan het geloof zijn respect, al was 't slechts in den vorm te onthouden. Dit respect mag geen oogenblik worden geschonden, en wie hier binnentreedt versta dit dan ook aanstonds wel en brenge 't gestadig in praktijk. Zelfs mag verlangd, dat waar in min geloovigen kring het misbruik van Gods heiligen naam soms nog oude gewoonte is, zulk een inhumaan doen verre van Eudokia zal blijven, of althans, dat, ontglipte in angst bij operatie aan de lippen van den arts soms een term of woord, dat hier contrabande is, hij u spijt betuige en elk *da capo* mijde. Zelfs al moet onzerzijds in dit opzicht een enkel maal iets geduld, en al glijdt ge zelf over een vloek heen, zoo een matroos uw kind, dat in zee viel, voor u nazwom en weer levend in uw armen legt, de toon in heel de stichting van Eudokia moet toch zoo beslist ernstig en 't heilige ontziende blijven, dat ge ten leste ook dit euvel, mocht 't ooit voorkomen, ganschelijk bezweert.

III.

Toch versta men mij hier niet in strijd met wat ik bedoel. Om 't een enkel maal gedoogen van wat steeds ergeren moet, mag toch niet uit het oog verloren wat de medische wetenschap en meer nog de krankzinnigenverpleging aan de Christelijke religie verschuldigd is. Natuurlijk dwaalt, wie staande wil houden, dat de medicijnmeester eerst met het Christendom opkwam, en dat de rijke schat, die we thans in de medische wetenschap, in de chirurgie en in de vroedkunde bereikten, geteeld zou zijn op den wortel van het Christelijk dogmatisch geloof. Wie aan deze onjuiste gedachte ook maar even toegeeft, toont eenvoudig de historie niet te kennen. Veeleer mag gezegd, dat er geen volk zoo vergeten of zoo oud in de historie is, waar geen medicijnmeesters zijn opgetreden. Toen Eva haar eerste kind zou baren en moest baren met smarte, is Adam als de eerste vroedheer hierbij opgetreden, en in zooverre hij de moeder en 't eerste kind hielp, zette hij onmiddellijk den eersten stap op het straks met

zooveel bloed en tranen gedrenkte pad der obstetrie. Zoo van iets dan mag en moet van de vroed-, genees- en heelkunst beleden, dat ze zoo oud als de wereld is. Nu nog vindt men in 't hart van Azië of in het vergeten Hinterland van Afrika geen horde of geen stam, zoo laag nog in de levenskunst staande, of er wordt, op wat manier dan ook, voor den welstand van het leven gewaakt en waar 't leven bedreigd schijnt, de helpende hand toegestoken. De barende vrouw wordt gesteund en geholpen. Wonden worden omwonden. Breuken van been of arm worden zoo goed en zoo kwaad het gaat in band gelegd. Kruiden en medicijnen worden allerwege gezocht en toegepast. Soms zeer dwaselijk, maar lijdelijk blijft men bij zijn kranken en gewonden nergens. Zelfs 't minst ontwikkelde volk doet hierin mede. Ja, nog verder kan men gaan. Immers zelfs de dieren zijn ons hierin voorgegaan. Reichenbach, de natuurkundige van naam, wist zelfs aan te toonen, hoe van pogingen om 't kranke te herstellen reeds bij enkele planten bleek. Al laat ik nu de plantenwereld rusten, van de dieren weet ieder onzer, wat bij wonden van 't jong de zorge van het moederdier niet doet, en hoe straks het dier zelf bij eigen wonden, met de tong zich helpt. Wie weet niet, hoe een wilde watervogel, bij hachelijke obstipatie, vaak toont de kunst van het afvoeren te verstaan? En zoo zijn er tal van gevallen, waar 't dier òf zichzelf òf zijn jong bij wat krank of wond werd, weet te beschermen. De arts is uit den nood van het natuurleven geboren, en zelfs in de hoogste bergstreken van Tyrol vond ik, waar er slechts, drie, vier gezinnen nog huisden, schier altoos ééne, meest een oudere vrouw, die op de plank van haar bedsteê drie vier potten en doozen had staan met geneesmiddelen, die men als een „Janusje van alles" bij alle breuk of wond of krankheid toepaste en waarvan zelfs meer dan één bergbestijger het profijt genoot. In een verdere periode heeft al wat priester onder de heidenen is, zich, soms zelfs met groote inspanning, erop toegelegd, om wat krank was te heelen en wat knakte en brak te stutten. Vooral in het oude Egypte waren de priesters hiervoor beroemd. En al was Mozes geen priester in eigenlijken zin, hij was toch een geestelijke leider van zijn volk, en waar van hem vooral een artselijk advies inzake de melaatschheid uitging, is het opmerkelijk, dat Astruc

eerst, en nu nog artsen van hoogen naam erkennen, dat er in zake de melaätschheid niets beters valt uit te denken dan Mozes er voor verordende. Als minister van Binnenlandsche Zaken werd hierop in 't bijzonder mijne aandacht gevestigd door *Janus*, het in 't Fransch geschreven periodiek van wijlen Dr. Peypers, zóó zelfs dat ik er op bedacht was, deze historie in dien zin ook aan de Universiteit te doen onderwijzen, waarvoor ik hem dan ook wenschte voor te dragen. Tot mijn niet geringe teleurstelling stierf echter deze uitnemende candidaat, op 14 Januari 1904, twee maanden eer het tot een voordracht komen kon, en zoo verviel mijn toeleg. Zoo verre echter was ik er vandaan, der artsen welverzorgde kunde eerst na Bethlehem te doen opkomen, dat ik er hoog belang in zag, wel te doen verstaan, hoe de breuke zelf, die de val in heel de natuur veroorzaakt heeft, op heeling en genezing bedacht deed zijn. Nimmer dacht ik er dan ook aan, om de eer van alle kunde van medischen, chirurgischen of obstetrischen aard voor de Christelijke religie op te eischen. Ook met wat Aesculaap, Hippocrates, Galenus, en straks de Islam bracht voelde ik steeds, dat ernstig te rekenen viel. Zelfs schijnt 't mij hoogst eenzijdig toe, dat onze geneesheeren van thans schier uitsluitend rekenen met wat juist onze tijd doorzag en vond, en dat men Boerhave's en van Swieten's vondsten nauwelijks meer meetelt. Het is dan ook een miskenning, die mij zeer doet, zoo mij wordt toegedicht, als of ik voor de rijke historie der geneeskunde, die tot zelfs in de planten- en dierenwereld terug gaat, in de menschelijke obstetrie reeds met Adam begon, en sinds dien in alle volken en natiën werd doorgezet, geen open en dankbaar oog had. Neen, wat ik bedoelde met te wijzen op wat ook de artsen aan het Christendom verschuldigd zijn, bedoelde ik twee geheel andere, onloochenbare feiten, eenerzijds in de *medische wetenschap*, anderzijds in de *krankenverpleging*.

Ongetwijfeld is, gelijk ik reeds volmondig erkende, de poging om wat wond werd te heelen, en wat krank viel te genezen, even oud als het menschelijk geslacht. Wie kennis neemt van de Egyptische documenten, die Ebers uitgaf, en die dagteekenen van eeuwen vóór Christus, staat verbaasd over de ontwikkeling van de afzonderlijke medische vakken, die destijd reeds beoefend

werden, de tandheelkunde en oogkunde incluis. Ook de hymne van de Attharvan-Veda, die uit Indië tot ons kwam, getuigde van hetgeen in overoude tijden, veel zeker door bezweringen, maar toch ook door praktische middelen, voor den welstand van het lichaam reeds te berde kwam. Griekenland mocht roemen op zijn Aesculaap. In Rome had schier elk vermogend patricier een eigen arts in een zijner slaven, terwijl ook de Sibyllijnsche boeken medische wenken gaven. Van Galenus hoorde al wie van Romeinsche oudheid genoot. Na Rome's ondergang namen de Arabieren hun taak over en Avicenna was hun hooge autoriteit. Doch hoe hoog men al deze aanvangen ook waardeere, toch gevoelt een ieder, die op medisch en chirurgisch gebied de landen in Azië en Afrika met het Christenland in Europa en Amerika vergelijkt, dat van *hoogere* wetenschap en rijker resultaat alleen in het Christenland sprake komt. Japan, hoe verrassend snel het ook tot hooger kennis, niet 't minst medisch, opklom, ving schier niets uit China of Indië, maar zoo goed als alles uit Europa op. Het Christenland alleen kon zijn kennis verrijken. Alle machtige, geheel den toestand beheerschende uitvindingen op medisch en chirurgisch gebied kwamen eeniglijk in het Christenland aan het licht. De antiseptische en aseptische vondsten van Lister en Pasteur, de zoo veel licht spreidende Bacteriologie de Electrotherapie, de Heilserum-therapie, geheel de rijkvertakte Antipyrine-handeling, en zooveel meer kwam niet in het Heidenland op, noch onder den Islam, maar in haar totaliteit al te saam onder de Christelijke volken. Niet alsof men nu zeggen kon, dat alle uitvinders op dit terrein persoonlijk van Christelijke professie waren. Niet zelden toch was het tegendeel waar. Ook zoo echter was het toch ons Christelijk beginsel, dat de algemeene ontwikkeling van onzen menschelijken geest zooveel hooger deed rijzen, en zoo ook den arts tot zooveel hooger standpunt ophief. En zelfs al mocht deze verklaring op weerspraak afstuiten, de feiten liggen er toe en dulden geen tegenspraak. De hooge vlucht van wie heelen en genezen wilde, vond alleen in 't Christenland zijn toepassing. Zelfs mag geconstateerd, dat het uitsterven van het bijgeloof, dat vooral op medisch gebied zoo zonder eind had voortgewoekerd, eerst door den geest van het Christendom gelukt is. Zie maar hoe 't zelfs

in Parijs en Londen, onder wie van Christus' kerk nu afdolen, weer opleeft. Een Boerhave, als waarop Nederland zich in de 18de eeuw beroemen mocht, ware zelfs in Athene en Alexandrië ondenkbaar geweest. Nog pas zaagt ge het op Java, hoe onmachtig de Islam was, om de pestepidemie te bezweren. Het bleef in Malang steeds 700 dooden in de twee weken. Thans daarentegen, nu uit het Christenland hulp opdaagde, slonk dit booze cijfer op een tweetal dozijn en minder. God zij lof!

Zooveel voor wat *de geneeskunde* aangaat, maar veel beslister nog komt de werking van den Christelijken geest uit in de *krankenverpleging*. Reeds zoo straks merkte ik op, hoe verpleging in hoogeren zin noch in Azië, noch in Afrika, noch ook in Griekenland en Rome, eer er het Evangelie werd ingedragen, ook maar bekend was. Wel wijst men er op, hoe in Kaschmir en op Ceylon een enkel ziekenhuis van Boeddhistische zijde geopend werd, maar dit geschiedde op zoo nietige schaal, dat 't niet meetelt, en ook Rome's *valetudinaria* voor de gewonde soldaten waren van verre zelfs geen hospitalen van het Roode Kruis. Het waren jamerhokken der ellende, en niets meer. De macht eener hoogere liefde gold onder het Paganisme niet. Eerst 't Kruis heeft door zijn eenig Goddelijke zelfopoffering de vonk eener hoogere en toewijdende liefde, in het egoïstische hart doen opvlammen, en het is eeniglijk in het Christenland, dat de verpleging, gelijk wij die kennen en minnen, haar zieleweelde deed schitteren. Het is alleen de Christelijke krankenverpleging, die den geheelen mensch in die verpleging, naar ziel en lichaam, in 't lijden onderving. Niet enkel op 't lichaam doelend, maar ook het innerlijk van de kranke existentie in haar nobele zorge opnemend, is het de Christelijke verpleging geweest, die metterdaad den mensch *als mensch* tot in zijn willen en gevoelen wist te eeren en waar in klimmende mate doorzien werd, hoe in wie *geestelijk* krank is door het net der zenuwen ook het aderenweefsel en spiervlechtsel lijden kan kwam het geleidelijk aan het licht, hoe in de krankenverpleging beide, èn het lichaam, maar ook het leven der ziel tot zijn recht moest komen. Vandaar, dat hoogstaande verpleging niet is te bereiken, zoo niet ook in wie verpleegt de uit God in 't hart vloeiende macht der liefde haar wondere teekenen, als een reddende zorg, openbaart. Op die

macht eener hoogere liefde kan in de verpleging onzer kranken dan ook niet genoeg nadruk worden gelegd. Vooral van Christus' kerk, en niet minder van de zich toewijdende zuster vooral, ging deze alle goede verpleging bezielende kracht uit. Zelfs gaat niet te ver wie 't waagt uit te spreken, dat ook in den kring der artsen deze hoogere liefde allengs binnendrong, en immers een arts, die met den lijder medelijdt, biedt in de uit zijn hart meesprekende teederheid een zalf van kostelijke geur. In den Christus, die ziel en lichaam beide zoo wonderbaar immediaat genas werd de uiting van het meespreken van die alles veredelende liefde dan ook nooit gemist. De kranke, dien hij genas, omving Jezus eerst met de deelnemende warmte van zijn hart, en eerst dan ging 't woord uit, om hem zoo wonderbaar te genezen. En zij 't nu al, dat onder ons gesplitst is, wat in Jezus één was, toch is en blijft het de Heiland, die op alle Christelijke krankenverpleging zijn heilig stempel heeft afgedrukt. Ik weet het, er zijn ook gemeentelijke, er zijn ook academische, er zijn ook neutrale krankenhuizen, maar zelfs in die gestichten wordt 't geestelijk element wel terdege in rekening gebracht. Zie maar hoe men met voorliefde zelfs ook in die stichtingen de geestelijke hulp, die men zelf niet verstrekken kan, binnenlaat en schier noodt. Zonder uitzondering erkennen dan ook alle schrijvers der historie op medisch erf, dat de verpleging der kranken eeniglijk aan Christus' kerk haar opkomst dankt, en dat ze, waar men het Kruis niet kent, niet wordt gevonden. Nu nog is het in 't Heidenland en onder den Islam de Christelijke missie alleen, die tot een verpleging der kranken, dien naam waard, 't eerst zich aandient. Niet dat ik daarom 't oog sluit voor wat èn bij het Roode Kruis èn in 't krankenhuis ook de Humaniteit, ons ten goede bood, maar die Humaniteit is ons door de renaissance uit Rome's en Griekenland's traditie toegekomen, zonder dat ooit in Athene of Rome de krankenverpleging ook maar de zwakste triomf kon vieren, zoodat ook wat thans de moderne Humaniteit biedt, slechts onder de beademing van den christelijken geest kon ontstaan.

IV.

En toch, M. H., al mocht mijn protest niet uitblijven tegen alle pogen om ook den rijkdom van Eudokia van den Christus Gods te vervreemden, na dit protest kom ik even beslist terug op mijn stellig beweren, dat de medische actie zelve niet aan Golgotha, maar aan de schepping, of, klaarder nog, aan de natuurlijke reactie van het creatuur tegen de breuke, die èn de machtigste geest èn op diens verlokking de mensch in de schepping sloeg, haar ontstaan dankt. Mag ik ook hiervoor Uw aandacht vragen? Al 't bestaande, in hemel en op aarde, op onze planeet en in heel het starrenheir, is één samenhangend geheel. Het is één universum, dat niet bij stukken en brokken uitgedacht en saamgelijmd is, maar 't is één machtig organisch geheel, waarin al wat er is op 't nauwst samenhangt, en de realiseering is van één grootsche scheppingsgedachte, die van 't firmament tot in de honigraat was doorgedacht, en uit die gedachte gerealiseerd is. De Almacht, die hierin spreekt is alzoo tevens 't Alwijze, het Volmaakte, het eenig Schoone, in 't zienlijke en in 't onzienlijke door niets te overtreffen. Zoo alleen en niet anders kunt ge de twee denkbeelden van een scheppend God en van een door God geschapen heelal samen verbinden. Anders dan volmaakt is wat de Alvolmaakte uit zijn zelfbesef tot aanzijn roept, niet denkbaar. Beantwoordt aan dien niet af te wijzen eisch nu het heelal voor zoover wij dit kennen? En dan, er helpt geen verbidden aan, toonen de klare feiten ons schier op elk gebied, dat de bestaande schepping aan dezen onafwijsbaren eisch veeleer *in geen enkel opzicht* beantwoordt. Wie de schepping inziet, gelijk ze zich als in levenden lijve aan ons vertoont, ziet niet een prachtpaleis van volle weelde voor zich, maar veeleer een ruïne. De bodem van onze aarde is in den loop der eeuwen telkens gescheurd, afgebrokkeld en in heftige beroering geweest. Van de bevingen der aarde hoorden we ook nu weer. Krakatau geeft er de heugenis van, en wie de Middellandsche Zee van nu met het machtig waterbekken van oude tijden vergelijkt, staat verbaasd over de aangerichte verwoesting. In de atmosfeer, die onze planeet omstuwt, mist ge schier alle harmonie en gelijkmatigheid, en zijn

het regen, hagel, sneeuw, weerlicht en storm, vaak orkaan, soms cycloon, die gedurig het lieve, stille en zoete van onzen lust komen verstoren. In de plantenwereld gif op alle manier, dat doodelijk kan zijn; doorn en distel naast roos en anjelier; 't prachtigst loof door somber spinsel vernield. In de dierenwereld 't éene dier, dat 't andere verslindt, de spin op 't vliegken loerend, de tijger op 't lam. Allerlei boos insect, denk slechts aan wesp en Anopheles, 't leven belagend. Een bacteriënwereld, die pest en cholera en wat niet al verder kan brengen. Kortom al het bestaande in natuur en dierlijk leven vertoont een mislukte, een gebroken, een alles bedreigende en in elk opzicht bedreigde existentie, en als in dramatische taal roept al de jammerende Schepping u toe, dat ze niet aldus door een God, die de volmaakte Geest is, kan zijn tot aanzijn geroepen. Stel, een bouwmeester zou u en prachtig buitenverblijf bouwen, en zijn plan werd u voorgelegd en door u goedgekeurd. Na den tijd, die voor den bouw verloopen moest, bericht nu de architect u, dat de bouw gereed is en ge gaat op bezichtiging uit. En wat vindt ge nu? Een muur, die gescheurd is, een deur, die overhelt, een vertrek vol vocht uit den grond opdampend, in den zolder een lekkage, ongedierte langs den wand opkruipend, — en zeg zelf, zoudt ge dan toch niet dien bedrieger een proces bij de rechtbank aandoen, die zulk een misstand u dorst leveren? Of ook, denk u een man van de schaar, die u een prachtgewaad zou kunstelen, en als 't bij u bezorgd is, en ge trekt het aan, dan rafelt het van binnen en van buiten, het hangt u scheef om 't lijf, en 't is vol vlekken, — en zeg nogmaals, zoudt ge dien slechten leverancier niet voor eens en voor altoos van uw lijst wegschrappen? Of, om 't tot een drietal te maken, ge koopt van een kunstschilder een stuk, dat schoon lijkt, maar als 't een jaar bij u hing, verbleekt tint na tint en vervaalt heel 't doek, meent ge ook dan niet, dat ge zulk een fopper op kunstgebied ter verantwoording zoudt roepen? En toch, M. H., hoe stuitend het ook zij, 't uit te spreken, zoo en niet anders denken, helaas, maar al te velen zich de verhouding tusschen den Schepper en zijn mislukte schepping. Ze zeggen u toch, dat de wereld, zooals ze nu is, van de eerste Scheppingsure af in het aanzijn is geroepen, en dat er van een oorspronkelijk volmaakte schepping

en van een breuke in die schepping door creatuurlijk verzet geslagen, zelfs niet mag gerept worden. Maar immers het ondenkbare, het onhoudbare, het onzin uitademende in zulk een voorstelling springt in het oog. De machtige God, die 't universum scheppen en bezielen kon, kan geen mislukt product hebben doen opkomen. Wat hij schiep moet volkomen, harmonisch één, en ongeschonden in zichzelf geweest zijn. Zoo beleed dan ook, wie doordacht en het geloof aandorst, 't van meet af. Oorspronkelijk een gansch volkomen schepping, en door het creatuur zelf deze eerst volmaakte schepping gestoord en geschonken. Vandaar alle wee en vandaar alle jammer, in de natuur, in de plantenwereld, in de dierenwereld, onder de aarde en in de atmosfeer, bij ons en in de starrenwereld en zoo ook onder ons menschen, naar ziel en lichaam beide. Een verstoring van 't oorspronkelijk harmonisch volmaakte. In de geestenwereld eerst. Uit die geestenwereld tot ons gekomen. En van ons tot alle natuurlijk leven in deze wereld doorgegaan. Hoor de aangrijpende belijdenis, die de Apostel ervan naar Rome zond: „Want wij weten, zoo schreef hij, dat de gansche schepping zucht en te zamen als in barensnood is tot nu toe?" Juist omdat heel die schepping organisch één was, kon in 't centrum geen ruk in boozen zin worden gedaan, of *heel* die schepping boette haar ongerepte volkomenheid en gaafheid in. De engel viel, de mensch viel, de bodem der aarde wankelde, de natuur vervalschte met haar eens zoo reine aarde, de atmosfeer, het plantenrijk, het dierenrijk, het werd alles in zijn heilige harmonie verstoord, en zoo is, uit geestelijke concurrentie met God, al de jammer en onzer aller krankheid voortgekomen. Het „Gij zult zelf als God zijn" was de demonische taal, die gansch 't heelal uit zijn voegen rukte. Dit nu belijden we, omdat 't logisch niet anders kan, en dit is dan ook wat aan alle medisch oordeel voor ons ten grondslag ligt. Krankheid is inbreuk op de gaafheid en gezondheid van wat oorspronkelijk gegeven was, en daarom is de geneeskunde, de heelkunde, de verloskunde, of wat gij wilt, niet anders dan een van zelf werkende reactie, die uit wat de schepping oorspronkelijk was tegen al wat haar stoorde en verstoorde opkomt. Alle poging om wat krank was geestelijk aan te grijpen leed daarom schipbreuk. Ik laat nu zenuw-

excessen en zielsverdoling daar, maar wat metterdaad physiek te genezen of te heelen viel, behoort uitsluitend onder de Gemeene gratie. Dat er een „Natuurheelkunde" opkwam, rijmt hiermede. Haar toch is het er om te doen om juist wat in de oorspronkelijke natuurkracht bij ons nog schuilde, naar voren te brengen. Ook de Homoeopathie doelt op herstel van de gezonde levenskracht door met uiterst fijn medicament de fijnste levensmotieven in ons in werking te brengen. Doch op wat wijze ook, alle medisch pogen komt uit de natuur op, en hoe nauwer het zich aan de gegevens der natuur aansluit, hoe rijker oogst binnenkomt. Dit nu heeft ook Eudokia van meet af ingezien. Daaraan dankt 't zijn gelukkige uitkomst. Nimmer heeft Eudokia uit geestelijk motief afgezien van het dingen naar de rijkste medische krachten, en juist aan die onbevangenheid dankt 't zijn succes.

Dit toch besliste niet enkel voor het inroepen van het rijkste medisch talent, maar ook voor het uitzien naar wat technisch 't beste hulpmiddel bood. Reeds in den eersten ombouw van de gehuurde, straks gekochte, villa sprak zich dit ernstig bedoelen uit; veel sterker nog kwam dit bedoelen aan het woord bij den nieuwen bouw, die in 1911 geopend werd. Schier voor alle hulpmiddel ontsloot men toen de deur. Er kwam de rijke operatiezaal met eerste klasse instrumenten. De toepassing van de antiseptische en aseptische methode. De electrische actie, de actie met Radium, en met Röntgenstralen, 't vond alles zijn keurige toepassing. Nog is de voleinding niet bereikt. Gebrek aan meerder geld was vaak hinderend, zoodat nog niet alles hier is toegepast wat elders reeds ingang vond. Zelfs de temperatuur in gangen en zalen kon soms frisscher zijn. Maar Eudokia is noch zelfgenoegzaam, noch zelftevreden. Steeds verder vooruit! blijft ook Eudokia's leuze. Afgelegd is alle bekrompenheid, gemeden alle enghartigheid. Vraagt het aan de besten in het land, of pols over Eudokia de artsen van buiten, die ons land bezoeken, en uit één mond getuigen ze u, dat Eudokia schier geheel op de hoogte is van zijn tijd. Dit gaat architectonisch door, 't geldt technisch wat instrument en hulpmiddel betreft, 't mag gezegd worden van de personeele diensten.

Alleen maar, 't blijft een gesticht met de *voordeelen* maar ook niet zonder de *nadeelen*, die van alle gestichtsleven onafscheidelijk

zijn. Iets waar ik met name op wijs, omdat de Calvinisten van oudsher schier te eenzijdig heil zochten in huiselijke familieverpleging. Die gezinsverpleging was niet tot haar recht gekomen, noch in Italië, noch in Frankrijk, en slechts ten deele in Engeland. Vooral het klooster en de Congregatie hadden in die landen wel moeten inspringen, omdat 't gezinsleven zelve er zoo ten achter bleef. Hier te lande daarentegen had de nationale karaktertrek dien zin zelfs in het zoo kleine huis ingeboezemd, mits men maar op zich zelf woonde, en het is deze huiselijke karaktertrek, die met den familiezin en het Calvinisme verbonden, hier meer, en in vroeger tijd, beter dan waar ook, de gezinsverpleging in zwang bracht. En kan 't, waarom dan verheeld, dat voor 't hart niets boven zulk een verpleging in eigen huis gaat. Als man stil en zacht, zoo men krank is, verpleegd te worden door zijn schat van een vrouw, of als men jong is door een lieve moeder, gaat boven alles. Wie dit mist dien kan 't in 't prachtigst gesticht niet vergoed worden. Het *thuis* ziek liggen sluit den zieke in stillen kring op, bepaalt hem bij zich zelf, en wenkt naar hooger, terwijl het ziekliggen in het groote gesticht de ziel zoo licht zich zelf verliezen doet, afleidt van haar innerlijk leven, en verstrooid geraakt in de zaaldrukte van rondom. Waar het kan, en de woning stil en rustig, en de krankenkamer erop ingericht, en de atmosfeer naar eisch is, gaat 't ziek zijn thuis dan ook boven alles. En toch, M. H., hoe hoog ik het blijven van den kranke in zijn gezin ook aansla, laat ons elkander niet met woorden afschepen, overdrijven moogt ge ook hier uw heimelijk verlangen niet. Bij hoeveel armeren ontbreekt niet alle genoegzame ruimte van woning, om een vertrek voor den kranke af te zonderen, en hoe bitter lijdt dan niet vaak de zieke, die, doodelijk zwak van hoofd, al de huisgenooten heel den dag om zijn legerstede hoort. Ja, hoe is zelfs vaak die legerstede niet bijna onbruikbaar, en hoe vaak moet ze niet met een ander gedeeld? Zelfs de verzorging kan vaak schier geheel ontbreken. Bij gebrek aan geld schieten alle middelen van verpleging te kort, en juist door het thuisverplegen wordt dan 't lijden niet verzacht, maar verzwaard. En hierbij komt dan de nog veel stelliger reden, dat de operatie thuis niet *kan* doorgaan, dat tal van krankheden het vertoeven in doffe slaaplucht niet gedoogen, en dat instru-

menteele behandeling in 't gezin zoo vaak niet *kan* worden toegepast. Er komt nog bij, dat zoo tal van huismoeders de kunst niet verstaan, om den kranke te doen toekomen wat hij hebben moet. Als er een pleegzuster binnenkomt, die het bed schudt en opmaakt, en er dan den kranke op neervleit, hoort men zoo vaak betuigen: „o, zoo is 't heerlijk!, maar moeder kan 't zoo niet." Dit nu wijst van zelf op den hulpdienst, dien onze trouwe ziekenzusters in het gezin komen bewijzen, iets wat niet hoog genoeg kan worden geroemd, vooral zoo ze op hulpe van meer gegoeden mogen rekenen, om wat in de ziekenkamer en op 't ziekbed ontbrak, voor 't minst ten deele aan te vullen. Zelfs zou ik nog een stap verder willen gaan. Vroeger was de jonge dochter meest thuis bij moeder, en deze moeders van voorheen, die het verplegen zoo in hoogen graad verstonden, onderrichtten er haar dochters in, vooral zoo ze huwen zouden. Thans daarentegen gaat ook onze jonge dochter bijna elken dag uit, naar vereenigingen, naar instituten, naar kransen en wat niet al, iets waardoor deze verplegingsoefening geheel in 't vergeetboek geraakte. Vandaar de nu opgekomen noodzakelijkheid, om althans wie huwen gaat, opzettelijk ook in 't verplegen te doen onderrichten. Ten deele geschiedt dit reeds, maar 't zou goed zijn, als dit algemeen werd, vooral ook onder de „kleine luyden", die vaak geen verpleegster bezoldigen kunnen. Ook allerlei geleerdheid aan onze jonge dochters als in te stampen is kostelijk, maar geef toch eerst aan wie straks moeder worden zal, wat een trouwe moeder schuldig is aan haar krank geworden kind. Alzoo geen gestichtsmanie, die onnoodig den kranke van onder moeders zorge weghaalt, maar evenmin een huiselijk liefhebberen met den zieke, waarvan die zieke zelf 't hulpeloos slachtoffer wordt.

V.

Van zelf hangt hiermede saam het nog moeilijker vraagstuk van *de geestelijke verpleging*. In 't gezin wijst zich dit van zelf uit. Men is daar meester van het terrein, sluit de deur als men met zijn zieke bidden wil, en in den ernst van alle gevaarlijke krankheid deelt dan heel de familie, vaak zelfs onze dienstbode meê. De religieuse grondtoon van het gezinsleven verfijnt zich niet

zelden bij dreigend gevaar voor 't leven van den kranke tot een bezield zijn als door hemelsche klanken. In het gesticht daarentegen stuit ge hier op bijna niet op te lossen bezwaren. Gelijk ook Eudokia terecht begreep, de vrijheid mag niet worden verlet. Aan de overtuiging van den patient mag geen geweld aangedaan. Hij moet voor zijn zielsleven het medicijn kiezen kunnen, dat hem zelf 't eenig goede dunkt. De Calvinist is vijand van allen conscientiedwang. Dan in de tweede plaats kan men op verre na niet alle patiënten des morgens en des avonds in de kerkzaal bijeen doen komen, om samen met God den dag in te gaan, en straks met God den dag te besluiten. Maar al te veel patiënten zijn gebonden aan 't bed. Zelfs des Zondags is 't vaak moeilijk, het verplegend personeel in de kerkzaal saam te brengen. Velen zoeken liever de bediening des Woords in de kerk der gemeente op, en ook niet allen kunnen weg van haar patiënten. Toch mag er geen oogenblik aan gedacht, om heil in 't kleurloos neutrale te zoeken. Niemand mag ter poorte worden ingedragen, of hij moet weten, dat Eudokia beslist een Christelijk, een Gereformeerd gesticht is. De bedoeling mag daarom niet opzij gezet, om geheel de verzorging en verpleging van wie tot de Gereformeerde kerk behoort, aan haar toe te vertrouwen, en de kerkeraad mag zich aan die zorge ook in 't gesticht niet onttrekken. De kranke moet bezocht, moet toegesproken, vermaand en vooral getroost. Goede, en volstrekt niet enkel stichtelijke lectuur moet voor den patient ter lezing aanwezig zijn, en bij niet één patient mag de geestelijke zorge zich terugtrekken, tenzij dan dat de patient zelf verzoekt, er van verschoond te worden. Dan komt dit te zijner verantwoording, maar dan wijkt toch wie de vrijheid eert. Ook bij Eudokia is het dan ook zoo ingezien, en de kerkeraad van Rotterdam nam van meet af 't eenig juiste standpunt in. Beslist als Gereformeerde stichting moest Eudokia uitkomen, maar in de keuze van de geestelijke zorge bleef men vrij. De Diaconie voorzag ook hier in het geldgebrek der armen. Predikanten waren met de geestelijke zorg belast, en broeders-ouderlingen steunden. Natuurlijk is hiermede 't ideaal nog niet bereikt. Welbezien moest in een instituut als Eudokia bij zijn uitgroeien ten slotte ook het geestelijk belang aan één enkelen herder en leeraar worden toebetrouwd, die zich geheel en uitsluitend aan Eudokia wijdde,

liefst zelfs er inwonen moest. Ook waren vaste gebedsuren voor heel de stichting zeer zeker gewenscht. Even als er ten leste een inwonend eigen arts zal moeten zijn, zal ook voor de geestelijke zorg een eigen man moeten optreden. En vooral zij er dan niet enkel in de kerkzaal, maar ook op de ziekenzalen prediking van een Dienaar des Woords. Krankenprediking vraagt niet minder geestelijk inzicht dan de prediking aan de gezonden. De waarachtige vertroosting schuilt in het geestelijke zoo diep. Ge hebt straks wel gehoord, dat ik om 't geestelijke mijn waardeering niet aan de hulp op natuurlijk gebied onthoud. Kon ik, ik zou Eudokia zelfs elken morgen met bloemen als overstrooien willen. In Weiszer Hirsch, waar ik levensverjonging en levensvernieuwing vond, is bloemen en altijd weer bloemenweelde 't een en al, en ge weet niet hoe Eudokia winnen zou, zoo 't geuren en fleuren van Gods prachtige bloemenschepping ook daar den geest meer toesprak. Ik grijp daarom steeds met beide handen wat ons de zinlijke natuur biedt. Alleen maar wat uit Gods engelenwereld ons toegeurt staat nog zooveel hooger, en alleen daarin vindt wie krank is waarlijk troost. Ondervraag dan ook uw artsen maar, en zelfs zij, die zelf nog de geloofsvreugde niet kennen, zullen u zonder voorbehoud betuigen, dat stille godsvrucht ook aan het ziekteproces ten goede komt. Altoos mits het gelouterde vertroosting zij, en een andere biedt een stichting, die van huis uit Geroformeerd is, nooit.

En nu, M. H., ten slotte nog een kort woord over de emancipatie der vrouw. Geen rijker vrijmaking ook hier, dan zoo de vrouwelijker patiente, zich, waar 't kiesche terrein betreden wordt, emancipeeren kan van mannelijke interventie. Ik sprak daar van Weiszer Hirsch. Welnu, men heeft daar dertien artsen, maar onder deze dertien is er altijd voor 't minst één van 't vrouwelijk geslacht. Dit juich ik toe. Ik laat nu daar *de studie* van de vrouwelijke artsen. Daar is niet alle vrouwelijke schedel op berekend, maar waar 't kan is een vrouw onder de artsen een verrijking van haar stand. Ook dit nu heeft men in Amerika doorzien, maar voor een stichting vaak met veel vrouwelijke patienten

is onder ons de arts in het vrouwengewaad nog meest een trouvaille. Doch al laat ik dit teere punt nu verder rusten, voor de verpleging neem ik geen woord van wat ik straks zei, terug, voor alle verpleging is de vrouw de matadoor, de vrouw de eerst geroepene, de vrouw de van Godswege, in haar natuur zelve, voor dit grootsche werk rijkst begaafde. Niet in den man, maar juist in de vrouw deed onze God de kiem ontluiken van dat zachtteedere, dat stil indringende, dat met liefelijke hand omvattende, dat de forsche man mist. Wel zijn er verweekelijkte mannen, die half voor vrouw kunnen doorgaan, maar dit is onnatuur en wekt eer walging. In den man moet *Ur*-kracht spreken. Bij de vrouw daarentegen staat *het gemoed* op den voorgrond, en dies gaat van haar alleen die stille, heel den patient omvlechtende liefde uit, die soms meer dan 't medicijn 't hart verkwikken komt. Gaf ik zoo een woord van spot ten beste over den verwijfden man, ge weet, er zijn ook wel zusters met een mannenfacie, bij wie ge onwillekeurig zoekt wat u zelf siert om de kin. Vrouwelijke onnaturen. Maar God zij lof, die zocht, die nam, die kende Eudokia niet. Haar eerste Directrice, de zoo vroeg gestorvene en zoo innig betreurde zuster van ons geliefd Kamerlid Scheurer, zette daarvoor hier te heiligen toon in, en nog roemt wie haar kende, in haar na, hoe zij 't was, die op 't orgel 't eerst de toetsknop der teederheid uittrok, en hiermee in zoo treffelijken toon den levenszang inzette. Alleen een zoo ongeëvenaarde Directrice als ons in haar opvolgster, Mevrouw van Hoytema, gegeven werd, kon ons, al deed ze haar voorgangster niet vergeten, de smart verzachten van haar gemis.

Klimme er daarom tot roem van onzen God, een *gloria in excelsis* ook nu uit ons hart op. Eudokia is van meet af zoo overgelukkig geweest in de keuze van de mannen en de vrouwen, die haar bezielen mochten. Wie kon mannen als eerst een Dr. Guldenarm, en nu nog, lange 25 jaren, Dr. van Staveren en met hem Dr. Bavinck in wat de stichting van hen als artsen vroeg, ook maar evenaren? Hoe gelukkig was Eudokia niet in de keus van heel haar personeel. Hoe rijk zijn we niet in onze hoofdverpleegsters. Wat weelde is niet heel het corps van zusters en zusterleerlingen. Eere daarom aan de mannenbroeders, die ons gaven al wat aan degelijkheid te verwachten was. Eere

aan de beide Directrices, die Eudokia zoo rijk ontwikkelden in haar innerlijk leven. Eere aan wat we bezitten in heel de schare van zusteren, die haar dienen mogen. Maar boven alle eere aan menschen zij 't ten slotte ook hier een samenvloeien van aller lof en aanbidding in één jubelend Hallelujah ter eere van Hem, die ons èn deze stichting èn in die stichting de mannen en vrouwen toebedeelde. Aan de Vrije Universiteit was op haar jaardag het slotwoord steeds een *Vivat, floreat, crescat!* Zij dat leven en dat bloeien en dat groeien ook voor Eudokia van onzen God afgebeden. *Eudokia* is haar naam, moge het Goddelijk *Welbehagen* nimmer van haar wijken!

Ik heb gezegd.
